

ERZİNCAN'DAN AMERİKA'YA YEDİ OSMANLI'NIN GİRİŞİMCİLİK ÖYKÜSÜ

Ali Şenyurt

Giriş

Fransız liberal düşünür Jean Baptiste Say'ın (1767-1832) üretim faktörlerine müteşebbis (girişimci) kavramını ilave ettiği bilinmektedir. İktisatçı Schumpeter ise girişimcilik kavramının kapsamını genişleterek girişimciyi iktisadi kalkınmanın esas başlatıcısı olarak nitelendirmiştir.¹ Girişimcilik üzerine yapılan tanımlamalarda farklılıklar olmakla birlikte batılı toplumsal bilimcilerin üzerinde anlaştıkları en kritik nokta; kâr elde etmek amacıyla ekonomik kaynakları bir araya getiren ve risk alan belli sayıdaki bu insan grubunun sadece kapitalist üretim şeklinin hakim gücü olmayıp giderek siyasal süreci de kendi kontrolleri altına almış olmalarıdır. ² Bu bağlamda çeşitli yöntemlerle sınıf oluşumuna izin vermeyen ve ekonomik artığın bölüşümünde kendi toplumsal zihniyet özelliklerine dayalı bir "bölüşümü" öne çıkaran Osmanlı toplumunda batılı anlayışla bir girişimci grubun çıkması da beklenmemesi gerekir. Ancak bu türden kesin yargıların tarihi gerçeklerle ne kadar bağdaştığı araştırılmalıdır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgeler bu yönden değerlendirilmesi gereken en önemli kaynaktır. Nitekim konu hakkında yapılan çalışmalar Osmanlı toplumunda da ticari kazanç amacıyla çeşitli fırsatları değerlendiren ve çaba gösteren girişimcilerin olduğuna işaret etmektedir.³

¹ Yaşar Bülbül, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Özel Girişimciliğe Yönelik Devlet Politikaları*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2010, s. 17-19.

² Osman Şimşek, *Zihniyet Açısından Türk Girişimciliğinin Sosyolojisi*, Otorite Yayınları, Ankara, 2008, s. 117.

³ Bkz. Ali Şenyurt "Osmanlı'da Girişimcilik", *Sosyoloji Yıllığı*, Doğu Kitabevi, S: 23, 2013, s. 201-214.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde tespit edilen Hariciye Nezareti İdare kataloğuna kayıtlı (Dosya no: 29, Gömlek no: 50) belge de yarım kalmış bir girişimcilik öyküsü olarak değerlendirilmiştir. İstanbul Asmaaltı, Ağa Hanı tüccarlarından Türkeş oğlu Hüseyin Hasib. B. Mehmed tarafından yazılan bir dilekçe ile başlayan belgede; Kemah'ın Marik Köyü'nden New York şehrine ticaret yapmak amacıyla yola çıkan ve aralarında tüccarın kardeşlerinin de bulunduğu yedi Osmanlı'nın A.B.D.'ne kabul edilmemeleri nedeniyle Arjantin'in Buenos Aires şehrine gitmek durumunda kaldıkları anlatılmaktadır. Buenos Aires şehrinde tutuklandıkları anlaşılan bu kişilerin serbest kalmaları için Hariciye Nezareti'nden girişimde bulunulması istenmektedir. Makalede, Marik Köyü'nün tarihi ile birlikte 20 yüzyıl başlarında yaşanan bu sıra dışı olayın aktarılması amaçlanmıştır.

Kemah'ın Marik (Ayrancılar) Köyü

Günümüzde Erzincan iline bağlı Kemah'ın Türklerin hakimiyetine geçmesi Malazgirt zaferinden kısa bir süre sonra olmuştur. Büyük komutan Alp Arslan'ın verdiği talimatlar doğrultusunda Kemah, Erzincan ve çevresini fetheden Emir Ahmed Mengücek Gazi bu bölgede Mengücek Beyliği'ni kurmuş ve sağlam bir kaleye sahip olan Kemah'ı beyliğin merkezi haline getirmiştir. Mengücek Beyliği'nin dağılmasının ardından Selçuklular'da dahil olmak üzere birçok kez beylik ve emirlikler arasında el değiştiren bu topraklar Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı Devleti'ne (Kemah Kalesi kuşatması, 15 Mayıs 1515) dahil edilmiştir.⁴

Osmanlı döneminde; Kemah kazası Erzincan, Erzincan ise Erzurum Eyalet/Vilayeti'nce idare edilmiştir. Bu süreçte Erzincan'ın idari örgütlenme içerisindeki yeri bazen kaza, bazen sancak veya mutasarrıflık olarak değişikliğe uğramıştır. Erzincan'ın idari yapısının belirlenmesinde ulaşım, mali yapı, güvenlik, nüfus ve askeri bir merkez olması gibi faktörler dikkate alınmıştır. Toplumsal yapıya ait ilk kayıtlar 16. yüzyıldaki tahrir defterlerinde yer almaktadır. Sayımlarda halkın şehirli ve köylü diye iki sınıfa ayrıldığı görülmektedir. Pir-i fani, nöker, müezzin, imam, nökerzade, zaviyedar, sipahizade, hatip, a'ma, karabaş, berat sahibi, muaf, miralay, zuema ve sipahi şeklinde fertler, toplumdaki statü ve vergi mükellefiyeti konumuna göre gruplandırılmıştır.⁵ Kemah'a ait kayıtların bulunduğu tahrir defterlerinden bu böl-

⁴ İsmet Miroğlu, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s. 3, 4, 8.

⁵ Abdülkadir Gül, Adem Başbüyük, *Bir Tarihi Coğrafya İncelemesi (Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Erzincan Kazası)*, 1. B., Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2011, s. 50, 51, 196.

gede padişah ve sancakbeyine ait hasların mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Padişah hasları şehirdeki ve nâhiyelerdeki bir kısım resimlerle bazı köylerde işletilmekte olan tuzla gelirlerinden oluşmaktadır. Söz gelimi 1520 tarihli icmâl defterinde padişah hasları 453.802 akça olarak kaydedilmiş olup, bunun 227.502 akçalık kısmı cizye vergisinden kaynaklanmıştır.⁶

Kemah'ın köylerinden biri olan Marik Köyü'nün (bugünkü ismiyle Ayrancıpınar), eski dönemde hristiyanların yerleşim alanı olduğu bilinmektedir. Sırtını Cılakkor Dağına yaslamış bu köyün Marik olan eski isminin nereden geldiği hakkında çeşitli rivayetler vardır. Rivayetlerden biri Meryem isminden türediği şeklindedir.⁷ Marik Köyü'nden Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde de bahsedilmektedir. Buna göre bir Ermeni köyü olduğu belirtilen Marik Köyü'ndeki mağaralarının içinde yazın soğuk kışın ise sıcak suların bulunduğu, bütün vilayet halkının katık dedikleri peynirlerini bu mağaralarda sakladığı anlatılmaktadır.⁸ Tahrir defterlerindeki kayıtlardan elde edilen bilgilere göre, 16.yüzyılın ikinci yarısından itibaren önemli ölçüde gelişme kaydeden köyün 1516'da Sancakbeyi haslarına dahil olduğu ve bu tarihte köyde 36 hane ile 12 mücerred (tek, yalnız) bulunduğu anlaşılmaktadır. Köyde o dönemlerde buğday, arpa, darı, şıra, bal, pamuk üretimi yapılmaktadır. 1516'da 14.000, 1530'da 11.940, 1568'de 30.000, 1591'de ise 50.000 akça vergi geliri sağlanan köyün civardaki diğer köylerle kıyaslandığında refah düzeyinin daha iyi bir seviyede olduğu söylenebilir.⁹

Köyün nüfus yapısının değişimi hakkında çok fazla bilgi bulunmamakla beraber Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde tespit edilen ve bu makalenin konusunu oluşturan belgede bahsi geçen kişilerin isimlerinden Müslüman oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre Ermeni köyü olarak bilinen bu köyde zamanla Müslümanların da gelip yerleştikleri anlaşılmaktadır. Söz konusu belgeden köy hakkında yapılan bir çıkarım da ahalinin ticarete olan ilgisi-dir. Nitekim dilekçeyi kaleme alan ve Amerika yolculuğuna çıkanlardan ikisi ile kardeş olduğu anlaşılan Türk oğlu Hüseyin Hasib. B. Mehmed isimli kişi Dersaadet (İstanbul) Asmaaltı, Ağa Hanı tüccarlarından. O dönemde ticaret yapmak amacıyla Amerika'ya gitmek biraz abartılı gibi gözükmele

⁶ Miroğlu, a.g.e., s. 158.

⁷ Yılmaz Kurt, *Kemah Kitabı "Bir Derkenar"*, Kemah Hizmet Birliği Yayını, Ankara, s. 80.

⁸ *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit*, 2.Cilt, 1. Kitap, 2. B, Haz: Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, YKY Yayınları, İstanbul, 2008, s. 449.

⁹ Marik Köyü'nün refah seviyesi ile ilgili bu saptama aynı dönemlere ait tahrir defterlerinden alınan diğer köylerin vergi hasılatları ile karşılaştırılmak suretiyle yapılmıştır. Bkz. Miroğlu, a.g.e., s. 56, 57.

birlikte bu girişimcilik fikrinde kendi yakınlarının benzer işlerinden ilham aldıklarını ve destek gördüklerini söylemek yanlış olmaz.

Marik Köyü'nden Amerika'ya Gitmek İçin Yola Çıkan Yedi Osmanlı Girişimcisine İlişkin Arşiv Belgesi

Başbakanlık Osmanlı Arşiv'inde 1912 yılı Eylül ayına kayıtlı belge; Kemah Kazası'nın Marik Karyesi'nden Amerika'nın New York eyaletine ticaret yapmak amacıyla yola çıkan yedi Osmanlı'nın dikkat çekici girişimcilik öyküsünü konu almaktadır. Söz konusu belgenin Fransızca yazışmaları içeren ekleri de mevcut olup, transkripsiyonları ile birlikte tek tek ele alınarak konu incelenecektir. Öncelikle bu olay hakkında arşivde bir başka belgeye rastlanılmadığından planlanandan farklı bir şekilde sonuçlanan bu girişimin ardından yaşanan gelişmelerin bilinemediğini belirtmek gerekir. Ancak dönemin koşulları dikkate alındığında, Anadolu'nun bir köyünden yola çıkarak dünyanın bir ucu sayılabilecek Amerika'ya ulaşmayı ve orada ticaret yaparak para kazanmayı hayal eden Osmanlı tebasından yedi kişinin gösterdikleri cesaret tam bir girişimcilik örneğidir.

Belgedeki 23 Ağustos 1328/5 Eylül 1912 tarihli ilk yazı, Hariciye Nezareti'ne (Dışişleri Bakanlığı) hitaben Dersaadet (İstanbul) Asmaaltı, Ağa Hanı tüccarlarından Türkeş oğlu Hüseyin Hasib. B. Mehmed tarafından kaleme alınmıştır. Bu kişinin Marik köyünden yola çıkan Süleyman b. Mehmed ile Hasan b. Mehmed ile baba isimlerinin aynı olması kardeş oldukları izlenimini yaratmaktadır. Nitekim 24 Ekim 1912 tarihinde Babıali'den çekilen telgraf-ta bu kişilerin dilekçeyi yazan tüccar ile kardeş oldukları doğrulanmakla birlikte Asım isimli diğer kişinin de kardeşleri olduklarından bahsedilmektedir. İsimleri sayılan yedi kişinin içinde iki kardeşin daha bulunduğu (Yakub oğlu İsmail Efendi b. Ali ile Yakub oğlu Mustafa b. İbrahim) anlaşılmaktadır. Üç ay önce yola çıkmış oldukları ifadesinden ise miladi takvime göre yolculuğun 1912 yılının Haziran ayının ilk günlerinde başladığı tahmin edilmektedir. New York'a ticaret yapmak amacıyla gitmek isteyen bu kişilerin amaçlarına ulaşamadıkları ve Arjantin'in Buenos Aires şehrine gitmek durumunda kaldıkları görülmektedir (Belge 1/a).

"Hariciye Nezaret-i celilesine

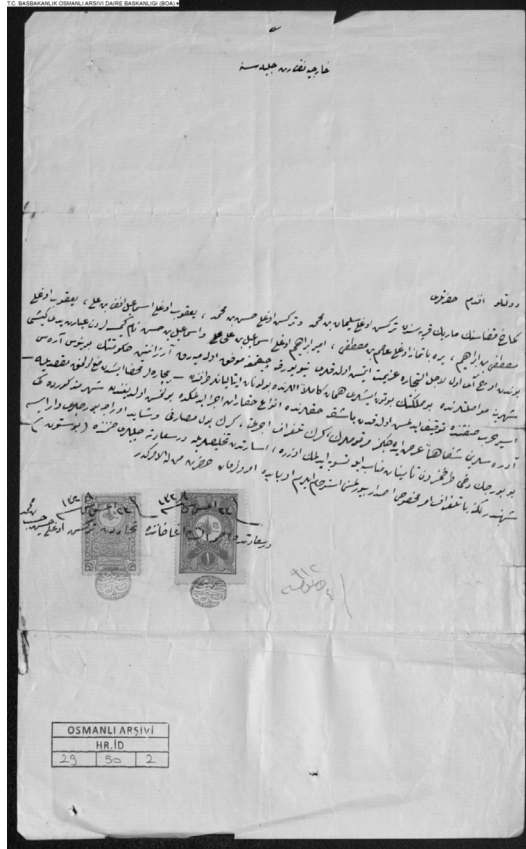
Devletli Efendim hazretleri

Kemah Kazası'nın Marik Karyesi'nden Türkeş oğlu Süleyman b. Mehmed ve Türkeş oğlu Hasan b. Mehmed, Yakub oğlu İsmail Efendi b. Ali, Yakub oğlu Mustafa b. İbrahim, Yerebatmazoğlu Asım b. Mustafa, Emir İbrahim oğlu İsmail b. Ali ve İsmail b. Hasan nam kimesnelerden ibaret yedi kişi bundan üç ay evvel li-eclit-ti-

care azimet etmiş oldukları Nevyork'a çıkmağa muvaffak olamayarak Arjantin Hükümeti'nin Boinesaires şehrine muvâsalatlerinde bu memleketin bütün işleri hemen kamilen ellerinde bulunan İtalyanlar tarafından –biçareler mahza men' olunmak maksadıyla- esir-i harb sıfatında tevkiif edilmiş oldukdan başka haklarında envâ-ı hakarât icra edilmekte bulunmuş olduğundan şehir-i mezkurdaki adreslerini şifahen arz edeceğimiz merkumların, gerek telgraf ücreti, gerek yol masarısı ve şayed oraca borcları var ise bu borcun dahi tarafımızdan teminat-ı münasibe ile tesviye edilmek üzere esâretten tahlîsleriyle Dersaadet'e celbleri zımında (Boston) Şehbenderliği'ne bâ-telgraf emr-i mahsus ısdâr buyurulmasını istirham eylerim ol babda emr u ferman hazret-i men lehül'-emrindir.

Fi 23 Ağustos sene 1328 fi 23 Ağustos sene 1328

Dersaadet'de Asmaaltı'nda Ağa Han'ında tüccardan Türkeş oğlu Hüseyin Hasib b. Mehmed"

Belge 1/a: Dersaadet'de Asmaaltı'nda Ağa Han'ında tüccardan Türkeş oğlu Hüseyin Hasib b. Mehmed'in dilekçesi

O dönemde Buenos Aires şehrinin yönetiminde etkin olan İtalyan'ların baskısıyla yedi Osmanlı harp esiri muamelesi görmüşler ve tutuklanmışlardır. İtalyan'ların yönetime yakın olduğu bir ülkeye iradeleri dışında gelen Osmanlı tebaasından kişilere bu derece sert davranmalarının ardında 1911 yılında başlayan ve olayın geçtiği 1912 yılında da devam eden Trablusgarp savaşının olduğu düşünülmektedir. Bir yıl on altı gün süren Trablusgarp savaşı 15 Ekim 1912 tarihinde Ouchy'de imzalanan anlaşma ile son bulmuştur. Bu anlaşma neticesinde Trablusgarp ve Bingazi ile birlikte resmen olmasa da fiilen Rodos ve 12 ada kaybedilmiştir.¹⁰ Osmanlı-İtalya arasında yaşanan savaş dönemine denk gelen yolculuğun başlangıçtaki amacından çok farklı bir şekilde sonuçlanması bu yönüyle de dikkat çekicidir.

Öte yandan 1870-1914 yılları arasında Arjantin'e göç eden Osmanlı'ların konu edildiği bir yüksek lisans tezinde 1900'lü yıllarda A.B.D.'nin uyguladığı sıkı göçmen politikalarından dolayı bu ülkeye kabul edilmeyen birçok Osmanlı'nın Latin Amerika ülkelerine yöneldiğine işaret edilmektedir. 19. yüzyılın sonlarına doğru başlayan ilk göçmen akınında birçok Osmanlı'nın okuma yazma bilmemesi ve hastalık gibi çeşitli nedenlerden ötürü A.B.D.'ye kabul edilmemeleri nedeniyle Buenos Aires'e gitmek zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır. Bu bağlamda 1912 yılında A.B.D.'ne ulaşan Osmanlı sayısı 5.525 olmasına karşın Arjantin için bu rakam 19.792'dir. Ayrıca bir önceki yıl ile kıyaslandığında (1911 yılında sayı 13.605'dir.) 1912 yılında Arjantin'e giden Osmanlı sayısında % 45,5 oranında artış olduğu görülmektedir. 1913 yılında yazılan bir raporda; Galata yakınlarında kurulan "Amerika'ya Seyahat Kumpanyası" isimli bir seyahat acentasının o yıllarda Osmanlı göçmenlerini Londra üzerinden A.B.D.'ye gönderdiği, ancak birçok göçmenin seyahat sırasında hastalanması nedeniyle, A.B.D.'ye ulaşamadığından paralarını tüketerek ve sağlık yardımı almadan Londra'da kaldıkları belirtilmektedir.¹¹ Akademik bir çalışmadan elde edilen bu bilgiler Marik Köyü'nden yola çıkan yedi Osmanlı'nın New York'a ulaşmalarının veya kabul edilmemelerinin ardında yatan sebepler hakkında tahminde bulunmayı bir ölçüde olanaklı kılar.

Asmaaltı Ağa Han tüccarlarından Türkeş oğlu Hüseyin Hasib b. Mehmed söz konusu dilekçesinde adı geçen tutuklu kişilerin telgraf ücreti, yol masrafı ve var ise borçlarının kendisi tarafından ödeneceğini taahhüt etmektedir.

¹⁰ Hale Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989, s. 8, 146.

¹¹ M. Kazım Baycar, "Osmanlı'dan Arjantin'e Göçler, 1870-1914", Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 2008, s. 61, 84, 86.

Buna göre New York şehrine ticaret yapmak amacıyla giden kişilerin yanlarında sermaye sayılabilecek tutarda bir para bulunmadığını ortaya koymaktır. Yazılı olarak belirtilmemekle birlikte akla gelen bir başka olasılık ellerindeki paraya el konulduğudur. Ancak bunu teyit eden bir ifade kullanılmadığından bu husus zayıf bir olasılık olarak değerlendirilmiştir. Öte yandan başlangıç için sermayeleri olmadığı düşünüldüğünde bu kez New York gibi binlerce kilometre uzakta bir şehirde nasıl başarılı olmayı ve para kazanmayı planladıkları da ayrı bir merak konusudur.

Belgede yolculuğun farklı bir noktada sonuçlanması ile ilgili detaya girilmemiş olması olayın nedenleri hakkında kesin bir kanaate varmayı güçleştirmektedir. Daha doğrusu olayın geçmişi ve meydana geliş şekli çok sonrasında yapılması istenenler dilekçede sıralanmaktadır. Buna göre tutuklanan bu kişilerin serbest kalabilmeleri için devletin resmi görevlilerinin çaba sarf etmesi talep edilmektedir. Oluşan tüm masrafların ödenmesi taahhüt edilerek tutukların serbest bırakılması ve İstanbul'a ulaştırılması amacıyla Boston Şehbenderliği'ne (konsolosluk) telgraf çekilmesi yönündeki bu talep uygun görülerek 5 Eylül 1912/ 23 Ağustos 1328 tarihinden başlayarak aşağıda yer alan yazışmalar yapılmıştır (Belge 1/b).

“Umur-ı Siyasiye Müdüriyet-i Umumiyesine fi 23 Ağustos sene [1]328

Umur-ı Şehbenderî Şubesi'ne

Merkûmûnun Boinesaires'den Dersaadet'e celbleri için iktiza eden masarîf-ı râhiye mikdarı müstedi tarafından verileceğinden meblağ-ı mezbur istifâ olunduktan sonra iade olunmak üzere Muhasebe Müdüriyet-i aliyyesine tevdi kılındı.

Fi 23 Ağustos sene 1328

Merkûmûnun Boinesaires'den Dersaadet'e celbleri için ne mikdar meblağ sarfına lüzum olduğu ve kendilerinin orada borçları olup olmadığı muhasebede bi't-tab' malum olmadığından telgraf ücreti müstediye ait olmak üzere keyfiyetin başşehbenderlikden istifsârı ile muamele-i mukteziyenin ifası zımında Umur-ı Şehbenderî Müdüriyet-i aliyyesine iade kılındı.

Fi 23 Ağustos sene [1]328

[Mühür]

Müstedinin Süleyman ve Hasan ve Ali b.Mehmed nam üç biraderlerinden beheri için on lirayı Osmânî depozito tarikiyle tevdiine müteahhid olduğundan telgrafla istilama hacet olmayıp meblağ-ı mezburun kifayeti takdirinde merkûmûn iade olunmak üzere şehbenderliğine hemen itâ-yı malumat iktiza edeceğinden meblağ-ı mezbur ahz ve istifa edilmek üzere Muhasebe Müdüriyet-i aliyyesine iade kılındı.

Fi 25 Ağustos sene [1]328

Eşhas-ı merkumeden Yakub oğlu İsmail'in iâdesi için dahi akçe tevdi olunacağı müstedi canibinden taahhiid edilmiş olduğundan dört şahıs için kırk liranın teslim edilmesi müdürîyet-i aliyyenin himmetine mütevekkıftır.

Fi 27 Ağustos sene [1]328 [imza]"

5 ve 9 Eylül 1912 tarihleri arasında yapılan bu yazışmalarda öncelikle Buenos Aires şehrinde tutuklu bulunan şahısların iadesi için ne kadarlık bir para istendiği hususu açıklığa kavuşturulmuştur. Buna göre, dilekçeyi kaleme alan İstanbul'daki tüccar Türkeş oğlu Hüseyin Hasib b. Mehmed'in kardeşleri Süleyman, Hasan ve Ali b. Mehmed isimli kardeşlerinin her biri için on Osmanlı Lirası'nı ödeyeceği ifade edilmiştir. Ayrıca aynı şekilde Yakub oğlu İsmail'in iâdesi için de on Osmanlı Lirası ödenmesi ve toplamda da kırk Osmanlı Lirası'nın teslim edilmesi istenmiştir. Ancak bu yazışmalarda başlangıçtaki dilekçe ile farklı bazı hususlar belirlenmiştir. Bunlardan biri tüccar dilekçesinde yolculuğa çıkan iki kardeşi olduğunu ifade ederken son yazışmalarda tutuklu üç kardeşinin olduğundan bahsedilmektedir.¹² İkincisi de yine dilekçede Buenos Aires şehrinde isimleri tek tek sayılan yedi Osmanlı olduğu belirtilmesine karşın serbest kalmaları için teminat yatırılan dört kişi mevcuttur. Kalan üç kişiye ne olduğu konusunda herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Son olarak 9 eylül 1912 günü yapılan yazışmada; tutuklu şahısların serbest kalabilmesi için gerekli paranın yatırıldığıнын Buenos Aires Şehbenderliği'ne telgrafla bildirilmesi istenerek kayıt kapanmıştır.

"Merkum dört şahsın iâde masrafı olarak kırk lira Vezne-i Umumî'ye bi't-tevdi' mukâbilinde 3942 numaralı ve 27 Ağustos sene [1]328 tarihli bir kıta makbuzu ahz olunmuş olmakla merkumûnun bu mikdar meblağ sarfıyla iâdesi ve hâsılâtıdan sarf olunacak mebâliğ'e mukabil alınacak senedâtın nakit makamında nezarete irsali lüzumunun ücreti müstedi tarafından tesviye edilmek şartıyla telgrafla Boinesaires şehbenderliğine işarı ricasıyla işbu istida Umur-ı Şehbenderî Müdürîyet-i aliyyesine takdim kılındı.

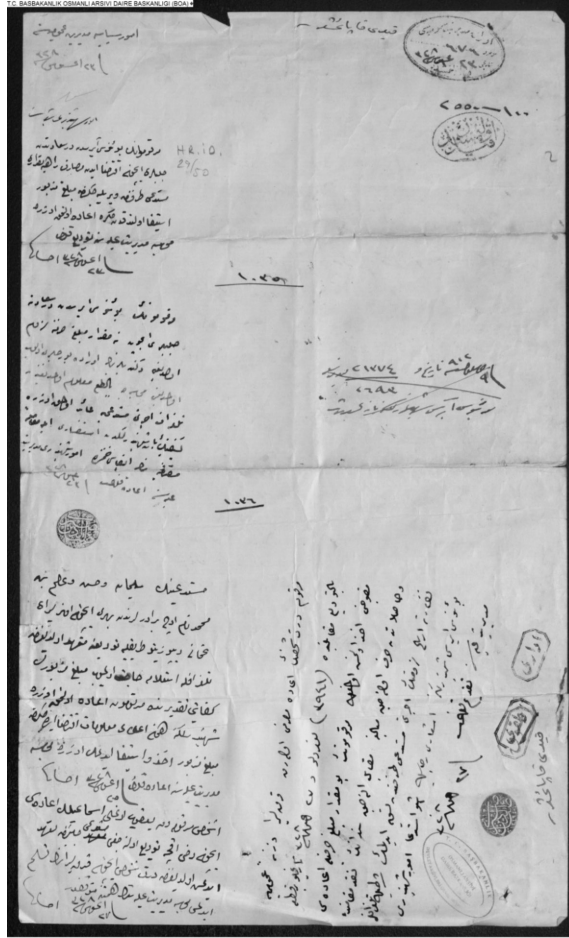
Fi 27 Ağustos sene [1]328

[Mühür]

*Kayıt kapanmıştır."*¹³

¹² Üçüncü kardeş olarak ismi geçen Asım; tüccarın dilekçesinde "Yerebatmazoğlu Asım b. Mustafa" olarak belirtildiğinden dolayı telgraftaki ifadenin maddi hatadan kaynaklandığı düşünülmektedir. (y.n.)

¹³ 24/10/1912, BOA, HR.İD., Dosya no: 29, Gömlek no: 50.

Belge 1/b: Buenos Aires şehrinde tutuklu dört şahsın serbest kalabilmesi için yapılan yazışmalar.

Belgenin bundan sonraki ekleri Fransızca yazılmış telgraflardan oluşmaktadır. 9 Eylül 1912 tarihinde Babıâli Dışişleri Bakanlığı Elçilik Birimi'nden Gabriel Efendi Noradunkyan tarafından Buenos Aires'deki Başkonsolos Emin Arslan Bey'e çekilen telgrafta; 327, Viamonte adresinde ikamet eden Süleyman, Hasan, Asım ve İsmail Yakup kardeşlerin seyahat masrafları için Kırk Türk Lirası yatırıldığı bildirilerek teyit istenmiştir (Belge 1/c ve 1/d).

BABIÂLÎ

21478

DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI

Elçilik Birimi

Gönderen: Gabriel Efendi Noradunkyan
Emin Arslan Bey'e
Buenos Aires

N-G- 21374

N-S-2693

9 Eylül 1912

Konu

Telgraf

Cevap Ödenmiştir

327, Viamonte, Buenos Aires'te ikamet eden Süleyman, Hasan, Asım ve İsmail Yakup kardeşlerin seyahat masrafları için Kırk Türk Lirası yatırılmıştır.

Eğer meblağ yeterli ise derhal iadelerini yapınız, değilse telgraf çekiniz.

21478

SUBLINE PORTE
MINISTRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES
Direction des Consolats

Le Directeur Général	Le Directeur	Le Chef de Bureau	Le Rédacteur

S. E. *Gabriel Efendi Noradunkyan*
Emin Arslan Bey *Buenos Aires*

N° G- 21374
N° S- 2693
29 Septembre 12

Télégramme
Reponse payée

*Quarante lires turques
payées pour frais voyage
Süleyman, Hasan, Asım
et İsmail Yakup demeurant
Viamonte 327, Buenos
Aires. Le suffisant repa-
tiez immédiatement, si
non télégraphier nous en.*

HR. ID. 00029 00050 003

OSMANLI ARŞİVİ
HR. ID.
23 50 3
(2. nite bur)

Belge 1/c: İstanbul'dan 9 Eylül 1912 tarihinde çekilen telgraf

TELGRAF

OSMANLI ELÇİLİĞİ

BUENOS AIRES

Kontantinopolis, 9 Eylül 1912

no: 21374 2693

327, Viamonte, Buenos Aires'te ikamet eden Süleyman, Hasan, Asım ve İsmail Yakup kardeşlerin seyahat masrafları için Kırk Türk Lirası yatırılmıştır.

Eğer meblağ yeterli ise derhal iadelerini yapınız, değilse Gabriel'e telgraf çekiniz gönderi için.

İmza

Adres

José Palti ve H nos
Merceria y novedades
Viamonte 327
Buenos Aires

OSMANLI ARŞİVİ
HR ID 25 152 14

SUBLIME PORTE

MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES

Telegramme

Consulat Ottoman
Buenos Ayres

Constantinople, le 9 Sept 1912

21374
2693

Quarante livres turques dépensées pour frais
voyage frères Süleyman, Hasan,
Asım İsmail Yakub, demeurant
Viamonte 327 Buenos Ayres.

Si suffisante rapatriez immédiate
steven- si non télégraphiez Gabriel

Pour l'expédition
H. H. H.

HR ID 00029 00050 004

Belge 1/d: İstanbul'dan 9 Eylül 1912 tarihinde çekilen telgrafın bir diğer nüshası

Buenos Aires'ten bir cevap gelmemesi üzerine 24 Ekim 1912 tarihinde İstanbul'dan bir kez daha telgraf çekilmiştir. Telgrafı gönderen Gabriel Efendi

Noradunkyan ilk telgraftaki hususları tekrarlayarak dilekçe sahibinin ısrarları üzerine konunun akıbeti hakkında bilgi istemiştir (Belge 1/e ve 1/f).

BABIÂLÎ
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI
Elçilik Birimi

Gönderen: Gabriel Efendi Noradunkyan

Kime: Emin Arslan Bey

Türkiye Başkonsolosu

Buenos Aires

N-G- 23741

N-S-2936

24 Ekim 1912

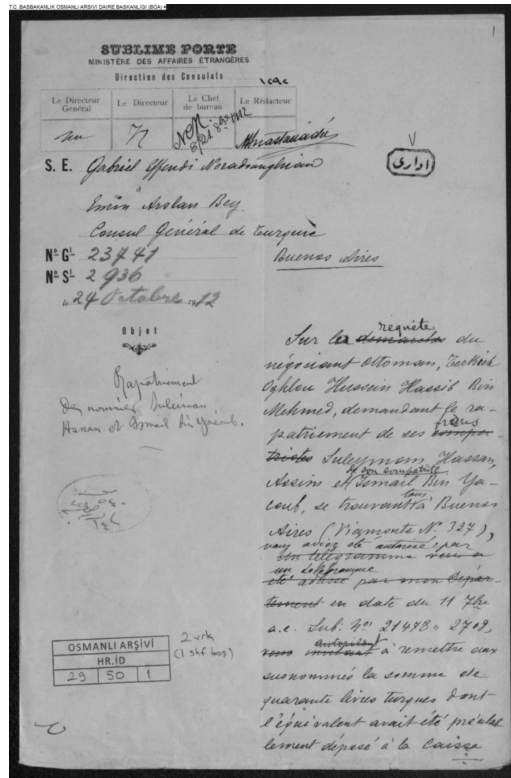
Konu

Süleyman, Hasan ve İsmail Bin Yakup adlı şahısların iadesi

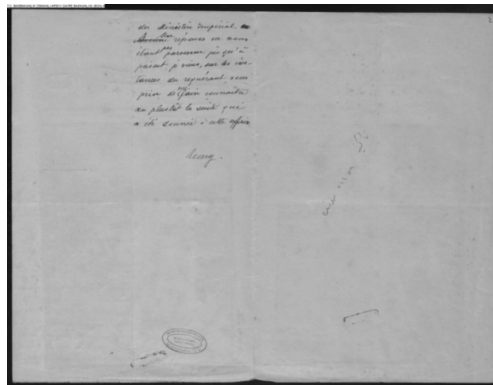
Türkeşoğlu Hüseyin Hasib Bin Mehmet adlı Osmanlı tüccarının Buenos Aires'te (Viamonte no 327'de) bulunan Süleyman, Hasan, Asım adlı kardeşlerinin ve memleketlisi İsmail Bin Yakup'un iadelerini talep eden dilekçesine istinaden 11 Eylül tarihli a.c. Subl: sayı no: 21478, 2708 telgrafla adı geçen kişilere, Bakanlık Kasasına karşılığı yatırılmış bulunan kırk Türk Lirası tutarını teslim etmeye yetkilendirilmiştiniz.

Halen herhangi bir cevap gelmemesine istinaden, dilekçe sahibinin rica ve ısrarı üzerine, bu meselenin akıbeti konusunda beni ivedilikle bilgilendirmenizi rica ederim.

İmza

Belge 1/e: 24 Ekim 1912 tarihli ikinci telgraf

Belge 1 / f: İkinci telgrafın devamı

Belge ikinci telgraf ile sonlanmaktadır. Konu ile ilgili bir başka kayda rastlanmadığından dolayı olayın ne şekilde sonuçlandığı hakkında bilgi edini-

lememiştir. Söz gelimi yola çıkan yedi kişiden Buenos Aires'te tutuklanan dört kişi sonradan yurda dönmeyi başarabilmiş midir? Yurda döndükten sonra Dersaadet'te kalarak Amerika'da yapamadıkları ticareti burada mı sürdürmüşlerdir? Ya da Marik Köyü'ne geri mi dönmüşlerdir? Diğer üç kişinin akıbeti ne olmuştur? şeklinde akla gelen sorular yanıtız kalmıştır. Ancak yine de 20. yüzyılın başlarında Anadolu'nun bir köyünden yola çıkarak Amerika'nın New York şehrinde ticaret yapmayı ve yeni bir hayat kurmayı düşleyen bu insanların yarım kalan girişimleri günümüz koşullarında dahi cesaret gerektiren bir davranış ve düşünce biçimidir. Arjantin'e göç eden Osmanlılar'ın konu edildiği akademik çalışma 19. yüzyılın sonlarından itibaren makale konusuna benzer şekilde birçok Osmanlı tebaasından kişinin Amerika kıtasına ticaret yapmak ve yeni bir hayat kurmak düşüncesi ile yola çıktığını göstermektedir.

Sonuç

Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerinin sadece bir devletin resmi yazışmalarını içermediği, belge yığınları içinde kayboldukça daha iyi anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Osmanlı toplumunun adeta hafızası olan bu belgelerde tarihi geçmişten öte akla gelmeyecek bir olayın ipuçları ile karşılaşılması ilgi çekicidir. Bir tek belge ile değerlendirilen bu girişimcilik serüveni konuyla ilgili oldukça fazla bilinmeyen üretmesine rağmen, Osmanlı insanının dinamizmi hakkında kalıplaşmış fikirlere karşılık söz söylemeye olanak sağlar niteliktedir. Cumhuriyet sonrasında Ayranpınar adını olan Kemah'ın Marik Köyü'nden dilini, kültürünü bilmedikleri çok uzaklardaki bir yere ticaret yaparak para kazanmak için 1912 yılında yola çıkan yedi Osmanlı insanının bilinmeyen nedenlerden dolayı gerçekleşemeyen girişimcilik öyküsü tüm olanaksızlara bir meydan okumadır. Belge aynı zamanda benzer girişimcilik faaliyetlerinin sadece Osmanlı'nın ticari alanda ön plana çıkmış büyük şehirleri ile sınırlı olmadığını desteklemektedir. Arşiv belgeleri üzerinde yapılacak araştırmalar ile bu örneklerin artış göstermesi iktisat tarihi açısından önemli görünmektedir.

Kaynakça

- Baycar, M. Kazım, "Osmanlı'dan Arjantin'e Göçler, 1870-1914", Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 2008.
- Bülbül, Yaşar, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Özel Girişimciliğe Yönelik Devlet Politikaları*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2010.
- Gül, Abdülkadir, Adem Başbüyük, *Bir Tarihi Coğrafya İncelemesi (Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Erzincan Kazası)*, 1. B., Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2011.

- Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbeycan-Kafkasya-Kırım-Girit*, 2.Cilt, 1. Kitap, 2. B, Haz: Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, YKY Yayınları, İstanbul, 2008.
- Kurt, Yılmaz, *Kemah Kitabı "Bir Derkenar"*, Kemah Hizmet Birliği Yayını, Ankara.
- Miroğlu, İsmet, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990.
- Şenyurt, Ali "Osmanlı'da Girişimcilik", *Sosyoloji Yıllığı*, Doğu Kitabevi, Sayı: 23, 2013, s. 201-214.
- Şıvgın, Hale, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri
BOA, HR.ID (Hariciye Nezareti İdare Kısmı)